

Məhərrəm Ramiz oğlu BABAYEV

Gəncə Dövlət Universiteti

"Menecment və turizm işi" kafedrasının müəllimi

GDU "Tyutor xidməti"nin rəhbəri

E-MAIL: mahar.babayev.91@gmail.com

XARİCİ İNVESTİSİYALARIN İQTİSADİ İNKİŞAFA TƏSİRİ

Xülasə

Dünya ölkələrində müasir dövrdə demək olar bir çoxu azad rəqabətə əsaslanan bazar iqtisadiyyatı keçid etmişdir. Bazar iqtisadiyyatında da istehsalın və ticarətin inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir. İstehsalın sürətlə inkişaf etdirilməsində isə xarici investisiyaların rolu danılmaz faktır. Məqaləmizdə investisiya haqqında ümumi məlumatlar araşdırılmış, eləcə də, ölkədə son beş il ərzində investisiyaların dəyişmə dinamikası, eyni zamanda xarici investisiyaların payı statistik göstəricilər şəklində əks etdirilmişdir. Bu cədvəllərlə bərabər ölkə iqtisadiyyatına yönəldilmiş xarici investisiyaların təsiri də araşdırılaraq təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: investisiya, iqtisadiyyat, kapital, dövlət, xarici kapital, bazar.

UOT: 338**JEL: E20**

Giriş

Bazar iqtisadiyyatının müxtəlif sahələrində formalaşan münasibətlər kimi investisiya da ölkə iqtisadiyyatında müstəsna rol oynamaqdadır. Təsadüfi deyildir ki, dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra respublikamızda həyata keçirilən kompleks tədbirlər çərçivəsində investisiyaların inkişafına xarici investorların cəlb edilməsi geniş vüsət almış və bu proses dəyişən iqtisadi şəraitə müvafiq olaraq hələ də davam etdirilməkdədir. İntestisiya mühitinin təşəkkülündə müvafiq qanunvericilik bazasının möhkəmləndirilməsi mühüm rol oynayır. Son illərdə bu sahədə görülən işlər müəyyən müsbət nəticələr vermişdir. Hüquqi bazanın formalaşmasında 1995-ci ildə qəbul edilmiş "Azərbaycan Respublikasında investisiya fəaliyyəti haqqında" qanunun rolunu xüsusi qeyd etmək lazımdır. İntestisiya mühiti uzunmüddətli vəsait qoyuluşundan, rəqabət mühitinin inkişafından, antiinhisar tədbirlərindən, istehsala mənfəət gətirən qoyuluşların təmin edilməsindən, onun regionlar və sahələr arasında sərbəst axımından və sair amillərdən asılıdır. Onu da qeyd edək ki, bu mühit həmçinin məqsədyönlü investisiya fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi üzrə tədbirlər kompleksinin təsiri altında təşəkkül tapır. İntestisiya mühiti sosial-iqtisadi, siyasi və ya investisiyanı qaytaran maliyyə amillərinin məcmusudur. Milli iqtisadiyyat üçün önəmli olan

cəhət istehsalın artımının təmin edilməsi baxımından investisiya mühitinin təşəkkülüdür. Bu proses kortəbii baş vermir. Bazar avtomatizmi bu problemi həll etmək iqtidarında deyil və atılan müvafiq addımlar investisiya proseslərində əhəmiyyətli rol oynaya bilər.

Tədqiqatın məqsədi. Bazar iqtisadiyyatında iqtisadi inkişafa nail olunmasında istehsalın rolu böyükdür. Mövzunun xarici investisiyalar üzrə seçilib araşdırılmasında və təhlil edilməsində əsas məqsədimiz də məhz bundan qaynaqlanır. Məqsədimiz Azərbaycanda investisiyaların miqdarının araşdırılması və makroiqtisadi göstəricilərini təhlil etmək, iqtisadiyyata yönəldilmiş investisiyaların daxili və xarici investorlar tərəfindən olan hissələrini son beş ilə görə müqayisə etmək, müqayisəli təhlilə əsaslanaraq iqtisadiyyata yönəldilmiş xarici investisiyaların təsirini müəyyənləşdirmək və təhlil etməkdir.

Mövzunun aktualığı. Araşdırma və təhlillər göstərir ki, bazar iqtisadiyyatı şəraitində ölkə iqtisadiyyatının inkişafı həmin iqtisadiyyata yönəldilmiş investisiyaların miqdarından asılıdır. Bu asılılığın da başlıca səbəblərindən biri inkişafa meyilli olmayan, durğun iqtisadiyyatın mövcudluğu müəyyən dövrdən sonra tənəzzülə gətirib çıxarır. Məhz, bu durğunluğun qarşısının alınmasının əsas vasitələrdən biri iqtisadiyyata daima investisiyaların cəlb edil-

məsidir. Bu investisiyalarda xarici investisiyaların rolu böyükdür. Xarici investisiyaların iqtisadiyyata yönəldilməsi dünya ölkələrinin başlıca strateji məqsədinə çevrilmişdir. Azərbaycanda son dövrdə reallaşdırılmış iqtisadi siyasət də bunun bariz nümunəsidir.

Materiallar və müzakirələr

Mövcud vəziyyətdə ölkədə azad bazar münasibətlərinə əsaslanan milli iqtisadiyyatın beynəlxalq iqtisadi münasibətlər sistemində sərbəst daxil olması üçün bütün imkanlar mövcuddur. Bu münasibətlərin formalaşmasında dövlətin əsas strateji məqsədi istehsalçıların tələbatının ödənilməsinə yönəldilmiş yüksək səmərəli iqtisadiyyat yaratmaqdan ibarətdir. Bu səmərəli, sürətli iqtisadi inkişafa nail olunmasının əsas yollarından biri də iqtisadiyyata yönəldilmiş investisiyalardır. Investisiya müasir bazar iqtisadiyyatının ayrılmaz hissəsi kimi qəbul edilmişdir. İqtisadi inkişafa nail olmuş ölkələr ÜDM-in tərkibində investisiya qoyuluşlarının xüsusi çəkisinin 45%-dən 50%-ə qədərini təşkil edir. Qeyd etdiklərimizə əsaslanaraq deyə bilərik ki, hər bir ölkənin iqtisadi inkişafa nail olma səviyyəsi investisiya qoyuluşlarına ayrılan vəsaitlərin xüsusi çəkisinə əsaslanaraq müəyyən olunur. Investisiya ilə makroiqtisadi göstərici olan ÜDM arasında birbaşa qarşılıqlı əlaqə mövcuddur. Belə ki, iqtisadi ədəbiyyatlarda tez-tez rast gəlinən investisiya multipikatoru anlayışı, məhz investisiya qoyuluşlarının artımı ilə ÜDM-in artımı arasındakı əlaqəni xarakterizə edir. C.M.Keynsə görə multipikator investisiyanın həcmindən dəyişilməsindən asılı olaraq, ÜDM-in dəyişilməsini göstərən əmsəldir. Yəni, $M = \Delta \text{ÜDM} / \Delta \text{İnvestisiya}$. Buradan aydın olur ki, investisiya ilə ÜDM arasında mütənasiblik vardır [1].

Yuxarıda qeyd etdiklərimizdən də göründüyü kimi investisiyaların iqtisadi inkişafda yeri və rolu danılmaz faktır. Ümumiyyətlə, iqtisadiyyatın sürətlə böyüməsində investisiyaların rolu böyükdür. Investisiyanın iqtisadi inkişafdakı rolu və mahiyyətini müəyyən etmək üçün bəzi anlayışların araşdırılması və təhlili əhəmiyyətlidir ki, bunlara aşağıdakı bir neçə anlayışı nümunə göstərmək olar.

İlk olaraq belə bir sualı cavablandırmaq. Investisiya nədir?.

İnvestisiya-iqtisadiyyatın inkişafına istiqamətlənmiş ehtiyat kapital qoyuluşudur.

Dünya təcrübəsində də investisiyanın iki başlıca forması fərqləndirilir: birbaşa və portfel investisiyalar. Müəyyən zamanlarda real investisiyalar olaraq adlanan birbaşa investisiyalar kapitalın sənaye, ticarət, xidmət və digər sahələrin müəssisələrinə bilavasitə yerləşdirilməsini nəzərdə tutur. Portfel (və ya maliyyə) investisiyaları isə məlum olduğu kimi, səhmlərə, istiqrazlara və digər qiymətli kağızlara qoyulan investisiyalardır.

Kapital - sahibkarlıq fəaliyyəti üçün istifadə oluna bilən iqtisadi resursdur (maddi, dəyər, intellektual).

Kapital qoyuluşu - əsas kapitalın təkrar istehsalına yönəldilmiş investisiyadır.

İnvestisiya siyasəti - əsaslı vəsait qoyuluşunun əsas istiqamətlərinin həlledici sahələrdə cəmləndirilməsi üzrə tədbirləri müəyyən edən qərarların məcmusudur. Investisiya vasitəsilə ictimai istehsalın dinamik inkişaf sürətinə nail olunur, iqtisadiyyatın tarazlığı və səmərəliliyi təmin olunur, məsrəfin hər manatına görə daha çox məhsul və milli gəlir artımına şərait yaradılır. Investisiya siyasətinin birinci dərəcəli vəzifəsi resurs hasil edən emal və istehlak edən sahələrlə əsaslı vəsait qoyuluşları arasındakı nisbəti yaxşılaşdırmaqdan, vəsaiti elmi-texniki tərəqqinin sürətləndirilməsini təmin edən sahələrin xeyrinə yenidən bölüşdürməkdən ibarətdir [2, s-228].

Cədvəl 1. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir [3].

Əsas makroiqtisadi məlumatlar ölkədə davamlı iqtisadi inkişafın yüksələn xətt ilə davam etdiyini göstərir. Makroiqtisadi göstəricilərin təhlilindən aydın olur ki, 2017-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə ölkə üzrə ÜDM 32 faiz artaraq 70,3 milyard manatdan 92,9 milyard manata yüksəlmişdir. İqtisadi inkişafın əsas göstəricilərindən biri hesab edilən hər nəfərə düşən ÜDM isə 28,3 faiz artaraq 9269,3 manat təşkil etmişdir.

Müqayisə aparılan dövrdə əhalinin gəlirləri 16,3 faiz artaraq 57,2 mlrd. manat, orta aylıq nominal əmək haqqı isə 38,5 faiz artaraq 732,1 manat olmuşdur. Dövlət büdcəsinin gəlirlər və xərclər hissəsinin təhlili göstərir ki, bu göstəricilər də ötən müddət ərzində artmışdır.

Dövlət büdcəsinin gəlirləri 2017-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə 61,2 faiz artaraq 26,6 milyard manata, dövlət büdcəsinin xərcləri isə 55,9 faiz artaraq 27,9 milyard manata yüksəlmişdir. 2021-ci ildə büdcə gəlirləri ÜDM-in 28,7 faizinə, büdcə xərcləri isə 29,5 faizinə bərabər olmuşdur. Statistik məlumatların təhlili

göstərir ki, 2017-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə əhalinin banklarda olan əmanətləri 22,2 faiz, əhalinin sayı 2,6 faiz, əsas fondlar 35,5 faiz, iqtisadiyyata kredit qoyuluşları 45,6 faiz, iqtisadiyyata yönəldilən investisiyalar isə 3,5 faiz artmışdır.

Cədvəl 1

Azərbaycan Respublikası üzrə əsas makroiqtisadi göstəricilərin dinamikası

İllər	Cəmi	o cümlədən					
		sənaye	kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq	tikinti	nəqliyyat və anbar təsərrüfatı	İnformasiya və rabitə	digər sahələr
milyon manat							
2017	17430,3	10610,1	617,8	2746,0	1777,7	171,9	1506,8
2018	17244,9	8497,2	764,4	3721,4	1926,6	441,5	1893,8
2019	18539,5	9258,0	769,5	3550,4	2190,7	547,1	2223,8
2020	17226,1	9065,3	520,6	3178,5	2092,6	185,5	2183,6
2021	16815,5	7507,3	341,9	4033,2	2858,0	152,4	1922,7
2017-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə faizlə	96,5	70,8	55,3	146,9	160,8	88,7	127,6
Faiz							
2017	100,0	60,9	3,5	15,8	10,2	1,0	8,6
2018	100,0	49,3	4,4	21,6	11,2	2,6	10,9
2019	100,0	49,9	4,2	19,2	11,8	3,0	11,9
2020	100,0	52,6	3,0	18,5	12,1	1,1	12,7
2021	100,0	44,6	2,0	24,0	17,0	0,9	11,5

Cədvəl məlumatlarının təhlili göstərir ki, ölkə iqtisadiyyatına sahələr üzrə əsas kapitalla investisiya qoyuluşlarının həcmi dəyişkən olmuşdur. Belə ki, 2017-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə cəmi investisiya qoyuluşları 3,5 faiz azalaraq 16,8 mlrd. manat təşkil etmişdir. Müqayisə olunan dövrdə sənayedə əsas kapitalla investisiya qoyuluşu 29,2 faiz, kənd təsərrüfatında 44,7 faiz, informasiya və rabitə sahəsində 11,3 faiz azalma qeydə alınmışdır. İntervestisiya qoyuluşlarının həcmində baş verən azalma əsasən COVID pandemiyası ilə əlaqədardır. Pandemiyanın olması istehsalçılara daha riskli sahələrə investisiya yatırımlarında tərəddüd etmələrinə səbəb olur. Bu isə kənd təsərrüfatı kimi sahələrdə daha qabarıq özünü büruzə verir.

Əsas kapitalla investisiya qoyuluşlarının sahələr üzrə strukturuna diqqət yetirdikdə bu strukturda daha çox payın sənaye sahəsinə düşdüyünü görürük. Belə ki, 2017-ci ildə cəmi investisiya qoyuluşlarının 60,9 faizi, 2021-ci

ildə isə 44,6 faizi bu sahənin payına düşmüşdür. Ölkə əhalisinin 40 faizə yaxınının çalışdığı və ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasında mühüm rol oynayan kənd təsərrüfatının bu strukturda xüsusi çəkisi 2021-ci ildə 2 faiz, tikinti sahəsinin xüsusi çəkisi 24 faiz, nəqliyyat və anbar təsərrüfatının xüsusi çəkisi 17 faiz, informasiya və rabitə sahəsinin xüsusi çəkisi isə 0,9 faiz olmuşdur. Ölkə rəhbərliyi tərəfindən həyata keçirilən uğurlu iqtisadi siyasət makroiqtisadi göstəricilərin yüksəlməsinin əsas amillərindən biri kimi çıxış edir. Neftdən asılılığın getdikcə azalması, qeyri-neft sektorunun rəqabətə davamlı inkişafının təmin edilməsi və ölkə iqtisadiyyatında diversifikasiyalı inkişafa nail olunması baxımından mühüm rol oynayır. Ölkədə qeyri-neft sektorunun rəqabətə davamlı, sürətli inkişafının təmin olunması istiqamətində ardıcıl olaraq aparılan iqtisadi tədbirlər bu sektorda potensial imkanların üzə çıxarılmasına şərait yaratmışdır. Qeyri-neft sektorunda yeni istehsal sahələrinin yaradılması idxalın yerli

məhsullar hesabına əvəzlənməsinə və bu sahələrdə ixrac imkanlarının genişlənməsinə səbəb olmuşdur. Hazırda respublikamızda istehsal edilən qeyri-neft sektorunun məhsulları dünyanın müxtəlif ölkələrinə ixrac olunmaqdadır. Lakin qeyri-neft sektorunda ixracın həcmi qənaətbəxş hesab etmək olmaz. Hələ də ölkədən ixrac olunan məhsulların 80 faizindən artığı neft və neft məhsullarının payına düşməkdədir. Statistik məlumatlar göstərir ki, ölkəmizin iqtisadi inkişafının əsas hərəkətverici

qüvvəsi neft sektoru hesab olunsa da son dövrlərdə bu sahənin dominant mövqeyi qeyri-neft sektorunun sürətli inkişafı fonunda getdikcə zəifləməkdədir. Bu prosesin əsasında isə neft gəlirlərinin diversifikasiyalı inkişafının təmin edilməsi baxımından səmərəli xərclənməsi dayanır. Bu strategiyanın özünü doğrultmasını ÜDM-in strukturunda qeyri-neft sektorunun xüsusi çəkisinin ilbəil artmasında müşahidə etmək olar.

Cədvəl 2

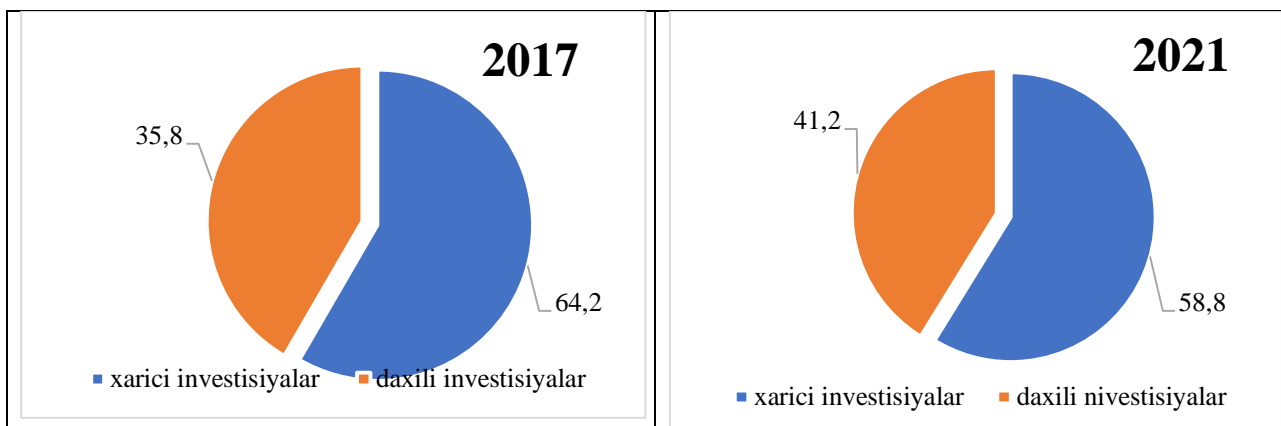
İqtisadiyyatın sahələri üzrə əsas kapitala yönəldilmiş investisiya

Göstəricilər	2017	2018	2019	2020	2021	2017-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə faizlə
Ümumi daxili məhsul, milyon manat	70337,8	80092,0	81896,2	72578,1	92857,7	132,0
Əhalinin gəlirləri, mlyn manat	49187,9	53103,7	56769,0	55754,1	57181,5	116,3
Orta aylıq nominal əməkhaqqı, manat	528,5	544,6	635,1	707,7	732,1	138,5
Dövlət büdcəsinin gəlirləri:						
mlyn. Manat	16516,7	22508,9	24398,5	26077,9	26631,7	161,2
ümumi daxili məhsulda, faizlə	23,5	28,1	29,8	36,0	28,7	122,1
Əhalinin banklardakı əmanətləri (ilin sonuna) mlyn. Manat	7561,2	8375,4	8637,9	8177,9	9241,5	122,2
Əsas fondlar (ilin sonuna), mlyn. manat	182788,5	198970,4	227220,6	240694,0	247624,5	135,5
Kredit qoyuluşları (ilin sonuna), mlyn. Manat	11757,8	13020,3	15298,2	14530,4	17119,8	145,6
İqtisadiyyata yönəldilən investisiyalar, mlyn. manat	24462,5	25877,0	24986,6	22484,0	25313,8	103,5

Cədvəl 2. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir [4].

Bazar iqtisadiyyatının inkişafı xarici investisiyalar olmadan mümkün deyildir. Xarici kapitalın iştirakına görə müəssisələr iki yerə bölünür: Xarici investisiyalı və birgə müştərək müəssisələr. Xarici müəssisə dedikdə, müəssisənin yerləşdiyi dövlətin qanunlarına müvafiq olaraq tamamilə xarici investora məxsus müəssisələr başa düşülür. Müştərək müəssisə dedikdə, yerləşdiyi dövlətin qanunlarına müvafiq olaraq xarici kapitalın iştirakı ilə iki və daha çox hüquqi şəxslərin vasitəsi ilə yaradılan müəssisələr nəzərdə tutulur. Müştərək müəssisələrin əsas əlamətləri aşağıdakılardır: müştərək müəssisənin təşkilatçılarından biri mütləq xarici dövlətin nümayəndəsi olmalı; müştərək müəssisənin kapitalında tərəfdaşların xüsusi çəkisi; fəaliyyət növü.

Ölkə iqtisadiyyatının inkişafında daxili investisiyalar qədər xarici investisiya qoyuluşları da mühüm rol oynayır. Həmçinin xarici investisiya qoyuluşları valyuta ehtiyatlarının formalaşmasında da iştirak edir. Azərbaycan iqtisadiyyatına xarici investisiya qoyuluşları əsasən neft sektoru ilə bağlı təşkil edir. Lakin son dövrlər xarici investorların qeyri-neft sektoruna da marağı artmışdır. Respublikamıza əsas xarici investisiyalar Böyük Britaniya, Türkiyə, Rusiya və digər dövlətlər tərəfindən yatırılmaqdadır. İnteraksiya qoyuluşunun strukturunun təhlili göstərir ki, 2017-ci ildə ölkə iqtisadiyyatına yatırılan investisiyaların 35,8 faizi xarici 64,2 faizi isə daxili investisiyalar olmuşdur.

Şəkil 1. İqtisadiyyata yönəldilən investisiyaların tərkibində daxili və xarici investisiyaların xüsusi çəkisi, faizlə

2021-ci ildə isə xarici investisiyaların xüsusi çəkisi artaraq 41,2 faizə yüksəlmişdir. Həmin ildə ölkə iqtisadiyyatına yatırılan investisiyaların 58,8 faizi daxili investisiyalar olmuşdur. 2021-ci ildə bütün mənbələr hesabına ölkə iqtisadiyyatına 25,3 mlrd manat investisiya qoyulmuşdur ki, bu da 2017-ci illə müqayisədə 3,5 faiz çoxdur. Müqayisə olunan dövrdə bütün mənbələr hesabına daxili investisiya qoyuluşlarının həcmi 43,3 faiz artaraq 12,6 mlrd manat təşkil etmişdir. Xarici investisiya qoyuluşu isə 18,8 faiz azalaraq 12,8 mlrd manat olmuşdur.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində inkişaf etmiş investisiya mexanizmi geniş maliyyə bazarının və onun müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq formalaşdırılmış infrastrukturunun olmasını tələb edir. Maliyyə bazarının strukturu dedikdə kredit idarələri sistemi- kommertiya bankları, trast şirkətlər, investisiya şirkətləri və investisiya fondları başa düşülür. (Böyük iqtisadi ensiklopediya 3-cü cild, s. 48) Müasir dövrdə fəaliyyət göstərən müəssisələrin investisiya fəaliyyətlərinin təmin olunmasını müxtəlif üsullarda istifadə edirlər. Bu üsullara Mərkəzi Bankdan yenidən maliyyələşdirilən kreditlərin verilməsini, qısa müddətli, orta və uzun müddətli kreditlərin təqdim olunmasını misal göstərə bilərik.

Azərbaycan iqtisadiyyatına xarici investisiyaların cəlb edilməsi və səmərəli istifadə olunması xarici ölkələrlə iqtisadi əməkdaşlığın əsas istiqamətidir. Xarici investisiyaların köməyi ilə iqtisadiyyatın strukturunu təkmilləşdirmək, yüksək texnologiyalı istehsal yaratmaq, istehsal fondlarını modernləşdirmək,

istehsalda menecment, marketingin qabaqcıl təcrübələrini tətbiq etmək, daxili bazarı yüksək keyfiyyətli məhsullarla təmin etmək, xaricə ixrac edilən məhsulları çoxaltmaq ölkə iqtisadiyyatı qarşısında duran strateji məsələlərdir.

Mütəxəssis və iqtisadçıların fikrincə, xarici kapitalın köməyi ilə aşağıdakı məsələləri həll etmək mümkündür;

- ✓ İxrac potensialının səmərəliliyini artırmaq, onun xammal yönümlü istiqamətini dəyişmək, idxalı əvəz edən istehsal sahələrini inkişaf etdirmək;

- ✓ Ölkənin ixrac ekspansiyasını gücləndirmək və xarici bazarlarda onun mövqeyini möhkəmləndirmək;

- ✓ Yeni texnika və texnologiyalarla, mütərəqqi idarəetmə metodları ilə istehsalın elmi-texniki səviyyəsini yüksəltmək;

- ✓ Dövlət büdcəsinə vergi daxilolmalarını artırmaq;

- ✓ Geridə qalmış rayonların inkişafına təsir etmək, yeni iş yerləri yaratmaq və s.

Beləliklə, xarici investorlar milli iqtisadiyyatın inkişafı üçün obyektiv proses kimi çıxış edir, böhranı yumşaldır, maliyyə sabitliyini təmin edir, makroiqtisadi xarakterli strateji və taktiki məsələləri həll edir, inflyasiya ilə mübarizə aparır, iqtisadiyyatın strukturunun yenidən qurulmasını təmin edir, texnoloji və idarəetmə geriliyini aradan qaldırır. Bütün bu amillər xarici investisiyaları cəlb etməyin vacibliyini göstərir.

Əksər ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, xarici kapitaldan istifadənin dövlət tənzimlənməsi iqtisadiyyatın inkişafına pozitiv təsir edir.

İnvestisiyalar orta və aşağı iqtisadi inkişaf səviyyəli ölkələrdə sahibkarlığın formalaşması və möhkəmlənməsinə təsir edir, ciddi layihələrin reallaşması üçün kapital səfərbər edir. Müştərək müəssisələr yaradan investorlar üçün əlverişli sosial, maliyyə-iqtisadi, hüquqi rejim yaradılır. Müştərək müəssisələr yüksək ixtisaslı işçi qüvvəsinə tələbatı artırır, bununla əlaqədar olaraq əhalinin həyat səviyyəsi yüksəlir, xarici investorlar yerli firma və müəssisələrə nisbətən daha yüksək əmək haqqı verirlər. Müştərək müəssisələrin yaradılmasında çoxsaylı problemlər mövcuddur [5, s-174].

Təhlillər göstərir ki, bazar iqtisadiyyatına keçidin ilk illərində Azərbaycan təşkilatlarında müştərək müəssisələrin yaradılmasında çətinliklər və problemlər mövcud olmuşdur. Bunun başlıca səbəbləri mövcud sahələrdə bu təcrübənin olmaması və hüquqi bazanın zəif olması idi. Buna görə də, Azərbaycan və digər MDB ölkələrində iqtisadiyyatı modernləşdirmək və istehsalda müasir texnologiya tətbiq etmək üçün investisiya çatışmazlıqlarına, xarici investisiya qoyuluşuna mane olan amil həmin ölkələrdə siyasi iqtisadi qeyri-sabitlik oldu. Xarici və ölkə sahibkarları investisiya fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi üçün iqtisadiyyatın tənzimlənməsi mexanizmlərində mütərəqqi dəyişikliklər edilməsini, mərkəzi və yerli hakimiyyət orqanlarının səlahiyyətlərinin məhdudlaşdırılmasını, qeyri-müəyyən mühitlərin aradan qaldırılmasını tələb edərək bu problemləri aradan qaldıraraq, iqtisadi inkişafa nail olmağa çalışdılar.

Nəticə

Təhlil etdiyimiz cədvəllərdə əks edilən makroiqtisadi göstəricilərdən də görüldüyü kimi dünyada dinamik şəkildə inkişaf edən ölkələrdən biri olan Azərbaycan reallaşdırılan uğurlu siyasətin nəticələrindən biri olaraq sosial-iqtisadi tərəqqidə özünəməxsus bir modelin əsasını qoyaraq günbəgün qüdrətlənən və iqtisadi inkişafa nail olan ölkəyə çevrilmişdir. Bu, o deməkdir ki, Azərbaycanın başlıca strateji məqsədi, əsas istiqaməti sürətli iqtisadi inkişafa nail olmaqdır. İqtisadi baxımdan sürətli inkişafa nail olan islahatlara paralel olaraq siyasi islahatlar apararaq ölkəmiz bununla beynəlxalq miqyasda qazanmış olduğu nüfuzunun daha da artmasına nail olur. Dünya ölkələri arasında Azərbaycanın mövqeyinin mütəmadi olaraq

güclənməsinə təkan verən vacib amillərdən biri də enerji təhlükəsizliyi sahəsində ölkəmizin artan mövqeyi və həmçinin, həyata keçirmiş olduğu fəal daxili və xarici investisiya siyasətidir. Yüksək maliyyə imkanlarına malik olan Azərbaycan öz növbəsində, maraqlarının təmin edilməsi şərti ilə son illərdə ayrı-ayrı xarici ölkələrə investisiyalar yatırır.

Xarici investorların qazanc əldə etmək üçün sahibkarlıq fəaliyyəti və digər növ fəaliyyət obyektlərinə qoymuş olduqları əmlakın və onun hüquqlarının hər növü, həmçinin, əşya hüquqlarına aid olmayan başqa hüquqlar xarici investisiyaya aiddir. Xarici investorların ölkəmizdə investisiya qoyuluşlarını stimullaşdırmasına dünya təcrübəsinə əsaslanan aşağıdakı təklifləri reallaşdırmaqla nail olmaq olar:

- Daxili investorlarla birlikdə yaradılan müəssisələrdə xarici investorların payçılıq formasında iştirakı;

- Xarici investisiyalar əsasında qurulmuş müəssisələrdə iqtisadi mühitin yaradılması;

- Ölkə müstəqilliyinə zərər verməyəcək dərəcədə torpaqdan və digər təbii ehtiyatlardan istifadə etmək hüquqlarının, həmçinin, digər əmlak hüquqlarının əldə olunması üçün interaktiv sistemin formalaşdırılması;

- Ölkəmizin fiziki və hüquqi şəxsləri ilə xarici investisiya qoyuluşunu stimullaşdıran digər formalarını nəzərdə tutan müqavilələr bağlanması.

- Azad iqtisadi zonalarda mənfəət və əmlak vergisindən azadolma, investisiya qrantları, yeni texnologiyaların əldə edilməsi və yaradılması ilə əlaqədar güzəştlər.

- İnnovasiya klasterlərinin yaradılması və dəstəklənməsi, xüsusi iqtisadi zonaların - texnoparkların yaradılması, xarici investorlara dövlət xidmətləri sahəsində yardım, vergi və inzibati şərtlərlə zəmanət.

- Vergi tətilləri, elmi-tədqiqat layihələri üçün nağd qrantlar, işçilərin işə qəbulu və tədrisinə maliyyə dəstəyi, müəyyən müddətə torpaq icarəsindən azad olmaq və ya onun azaldılması.

Tədqiqat işinin tətbiqi əhəmiyyəti. Araşdırıb təhlil etdiyimiz tədqiqatın tətbiqinin iqtisadiyyat üçün əhəmiyyəti böyükdür. Belə ki, tədqiqat işini ölkə iqtisadiyyatına yönəldilmiş xarici investisiyaların sürətlə artması, beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə aktiv iştirak edən

İqtisadiyyat kimi formalaşması ilə xarakterizə etmək olar.

Tədqiqat işinin iqtisadi səmərəsi. Daxili investorların investisiyaları nəticəsində ölkə iqtisadiyyatı müəyyən bir səviyyədə inkişafa nail olur. Tədqiq etdiyimiz xarici investisiyaların stimullaşdırıcı tədbirləri nəticəsində dünya iqtisadiyyatının bir parçasına çevrilmiş, iqtisadi səmərəliliyi daha da yüksəlmiş ölkəyə çevirmək olar.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. <https://aydinoghlu.wordpress.com/2017/07/08/investisiya-n%C9%99dir-v%C9%99-onun-mahiy%C9%99ti/>.
2. Allahverdiyev H.B Bakı-2017, s-228.
3. https://stat.gov.az/source/system_nat_acc ounts/
4. <https://stat.gov.az/source/agriculture/>
5. Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələri: problemlər və perspektivlər. Bakı-2015, səh.174.
6. Süleymanov Elçin, “İnvestisiya cəlbəçiliyinin iqtisadi azadlıqların rolu və əhəmiyyəti”, Journal of Baku Engineering University – Economics and Administration.

Магеррам Рамиз оглы БАБАЕВ

Гянджинский Государственный Университет

E-mail: mahar.babayev.91@gmail.com

ВЛИЯНИЕ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ

Резюме

Практически большинство стран мира в новейшее время перешли к рыночной экономике, основанной на свободной конкуренции. В рыночной экономике особое внимание уделяется развитию производства и торговли. Роль иностранных инвестиций в быстром развитии производства - неоспоримый факт. Наша статья содержит общую информацию об инвестициях. Также в виде статистических показателей отражена динамика изменения инвестиций в стране за последние пять лет, а также доля иностранных инвестиций. Наряду с этими таблицами также было исследовано и проанализировано влияние иностранных инвестиций на экономику страны.

Ключевые слова: инвестиции, экономика, капитал, государство, иностранный капитал, рынок.

Maharram Ramiz BABAYEV

Ganja State University

E-mail: mahar.babayev.91@gmail.com

THE IMPACT OF FOREIGN INVESTMENTS ON ECONOMIC DEVELOPMENT

Summary

Almost most of the world's countries in modern times have transitioned to a market economy based on free competition. In the market economy, special attention is paid to the development of production and trade. The role of foreign investments in the rapid development of production is an undeniable fact. Our article contains general information about investment. Also, the dynamics of changes in investments in the country over the last five years, as well as the share of foreign investments, have been reflected in the form of statistical indicators. Along with these tables, the impact of foreign investments on the country's economy was also investigated and analyzed.

Keywords: investment, economy, capital, state, foreign capital, market.